

Spør af sproglig identitet i samtaler

AF CATHERINE E. BROUWER

Der findes efterhånden mange udlændinge, som har boet i Danmark i mange år og som taler det danske sprog flydende. Som dansk-talende hollænder oplever jeg tit, at folk glemmer, at dansk ikke er mit modersmål. Men der er nogle bestemte samtalsituationer, hvor det, at jeg ikke er modersmålstalende, pludseligt bliver relevant. Det er i de situationer, hvor jeg 'leger med sproget'. Der er mange mennesker som er glade for at lege med ord for at være morsom: Man fordrejer et ord, bruger det i en lidt anden sammenhæng, eller udtaler det sådan at det ligner et ord, som betyder noget andet. Komikere benytter sig meget af det, revyer er fyldte med det, og folk gør det også i deres dagligdags samtaler. Men når man som ikke-modersmålstalende forsøger at lege med det danske sprog for at være morsom, får man som regel at vide at 'det hedder altså ...' – i stedet for den forventede latter. En af mine venner, som heller ikke er dansker, siger for eksempel altid 'circus' i stedet for 'circa' – for sjov. Men selv om han har boet i Danmark i mange år, så er der stadig mange som tror, at han ikke siger det med vilje, men simpelthen laver en fejl.

Når man som lytter i en samtale hører en form, som ikke svarer til standarden, kan man vælge mellem to mulige forklaringer på formen: Taleren prøver at være sjov eller taleren laver en fejl. Hvis taleren er ikke-modersmålstalende, bliver der som regel valgt den sidste forklaring. Med andre ord er det, at vedkommende ikke er modersmålstalende en standardforklaring for, hvorfor nogen siger noget på en anderledes måde.

Denne mekanisme har at gøre med sproglig identitet. Folk har mange forskellige slags identiteter – de er f.eks. såvel kvinde, chef, fynbo, mor, håndboldspiller, datter, biolog, søster, som husejer. For nogle mennesker gælder så, at man kan tilføje ‘ikke-modersmålstalende’ til listen, fordi de ikke er født og opvokset med det sprog, man taler i det land, de lever i. De forskellige slags identiteter er ikke alle relevante i alle situationer og samtaler. For nogle samtaleforløb er det f.eks. ligegyldigt om nogle er husejer eller ej, mens det netop er relevant for andre. Som regel gør samtaledeltagere det klart for hinanden i samtalen, hvilke af deres identiteter der er relevante i den givne kontekst. I konversationsanalytiske termer hedder det, at samtaledeltagere *orienterer sig mod* en bestemt identitet i en samtale – og dette er noget som kan observeres og dermed analyseres.

Sådan er det også med den sproglige identitet. I den største del af mit datakorpus, som består af bandede samtaler mellem hollændere og danskere på dansk, taler deltagerne med hinanden, som om der ikke er en sproglig forskel på dem. I følgende sekvens bliver det ikke gjort relevant, at en af deltagerne ikke er modersmålstalende:

SAMTALEUDDRAG 1

- 1 B ved du måske (.) om der er en øh posthus her(.)
 2 øh noget sted
 3 P det ved jeg godt nok ikke (0.2) posthus (.)
 4 (det ved jeg)
 5 B nej
 6 P jeg
 7 B ford[i øh]
 8 P [jeg ved] det ikke
 9 B mhm (.) nogen pengeautomat (0.3)
 10 eller ( ) eller noget

- 11 (0.4)
 12 P jeg må jeg må indrømme jeg ved det ikke det er første
 13 dag jeg er herud [så]
 14 B [ja]
 15 P jeg har slet ikke set hva [(der er)]
 16 B [Ååh okey]
 18 B men øh (.) tak

Selv om B ikke taler dansk som en modersmålstalende i denne sekvens (jf. 'en posthus' i L. 1) så har dette ingen konsekvenser for samtaleforløbet. Der bliver ikke gjort noget ud af de sproglige fejl hun laver. P reagerer på B som hun ville have reageret, hvis B havde været en dansker.

Selv om det i sådanne samtalesekvenser ikke bliver gjort relevant at en af parterne ikke er modersmålstalende, så er der på et hvilket som helst tidspunkt i forløbet mulighed for, at denne identitet bliver *gjort* relevant. Man kan skelne mellem identiteter som er direkte genkendelige, og dem der kan forties. Man kan for eksempel lade være med at fortælle til nogen, at man er biolog eller håndboldspiller, mens det er svært at holde skjult at man er kvinde. Den sproglige identitet er nok en af de identiteter, som hurtigt kan genkendes af de mennesker man interagerer med. Det er de færreste ikke-modersmålstalende som taler helt uden accent. Hvis vi ser på et uddrag fra en anden samtale med B, ser vi at B her får respons, der placerer hende direkte i kategorien 'udlænding/ikke-modersmålstalende':

SAMTALEUDDRAG 2

- 1 B kan jeg spørge noget (.)
 2 øh ved du måske hvor der er en pengeautomat her
 3 (1.2)

- 4 er det måske hernede eller
 5 K skal du have vekslet øh stort
 6 (0.5)
 7 B nej bare øh tage penge (.)
 8 fra automatet hø (.)
 9 bare øh (.) [med da]nkort øh
 10 K [nå]
 11 (1.4)
 12 K altså (0.2) ·hfn (0.2)
 13 skal du veksle udenlandske penge eller noget
 14 B nej ikke veksle (.) bare
 15 K ja
 16 (0.3)
 17 B bare en pengeautomat, almindelig
 18 K ja mn (0.2)
 19 jeg ve ikke
 20 du kan hæve her med den
 21 skal du bare købe (0.2) lidt først (.)
 en lille [smule]
 23 B [und]skyld
 24 K du kan godt hæve her (.)
 25 (men) så skal du bare købe først

I stedet for at oplyse B direkte om, hvor der befinder sig en pengeautomat, eller fortælle hende, hvordan hun kan hæve penge ved kasseapparatet, får hun spørgsmålet om hun vil *veksle* penge, oven i købet i to omgange (L. 5 og 13). Ved (uopfordret) at stille dette spørgsmål orienterer K sig mod at B har en identitet, der hedder ‘udlænding’.

Skal det så sige at modersmålstalende ofte er for ufleksible – at de sætter folk i bås, så snart de hører en accent? Nej, så enkelt er det

ikke. Grunden til, at K placerer B i kategorien 'ikke-modersmåls-talende' har nok noget at gøre med, at dette var den første gang at de to individer, B og K, mødte hinanden og talte sammen. K bliver nødt til at tale med B på baggrund af de umiddelbare identiteter, hun kan iagttage, og det er bl.a. at B ikke er modersmålstalende. K ved ikke, at B er udvekslingsstuderende, og at hun ikke lige er ankommet til landet, på trods af, at hun befinder sig på banegården. Sekvensen har ikke at gøre med ufleksibilitet, men snarere med det faktum, at K ikke har en jordisk chance for at vide andet om B end at hun er en ung, lyshåret kvinde der taler med accent og befinder sig på banegården. Det er med andre ord ikke ulogisk, at K konkluderer at B nok har brug for danske penge og derfor gerne vil veksle. K har, i sit virke som DSB kiosksælger, nok mødt en hel del folk ligesom B, der faktisk *havde* brug for at veksle penge. Og læg mærke til, at sekvensen om hvorvidt B skal veksle penge, udmøntes i et tilbud fra K om, at B kan hæve penge i selve kiosken. K har klart haft B's behov i tankerne, da hun spurgte om hun skulle veksle. K's reaktion kan, med andre ord, ikke bare ses som en ufølsom reaktion når hun møder en accent.

I en hel del samtaler kan vi se, at en ikke-modersmålstalende selv gør opmærksom på, at vedkommende ikke taler dansk som modersmål. Det kan gøres direkte, men også mere subtilt:

SAMTALEUDDRAG 3

- 1 B undskyld ja
- 2 jeg har nogen øh breve jeg skal sende til (.)Holland
- 3 er der nogen postkasse her (.)
- 4 eller
- 5 kan du måske øh
- 6 L (h)øm h·ja hm har du prøvet hen foran bygningen derhen
- 7 B [på gangen]

- 8 L [for-]
 9 [foran]
 10 B [(gangen)]
 11 B [åhw]
 12 L [ja]
 13 B nej jeg har ikke set det [så]
 14 L [nå]
 15 B der [er postkassen]
 16 L [og jeg er ikke] sikker men det plejer det at være
 17 B okay nå j- sk- skal lige se [men mange] tak
 18 L [ja okay]
 19 B hej

Det er påfaldende, hvad B gør i l. 2. Det er meget almindeligt at give en begrundelse for et spørgsmål ('Jeg skal sende nogle breve. Er der en postkasse i nærheden?'). I konversationsanalytiske termer kalder man det at producere en *account* for en sproglig handling. Men det som B gør her, er ret ualmindeligt: Hun giver en *account* for sit spørgsmål i l. 3, men den indeholder oplysninger om, hvor brevene skal hen. Kunne man forestille sig, at nogen sagde: 'Undskyld, jeg har nogle breve jeg skal sende *til Slagelse*. Er der nogen postkasse her?' Det ville være ret besynderligt. Men i dette tilfælde har 'til Holland' en funktion. Hvis man ser på hvad B gør i l. 4-5, så viser det sig, at hun er ud efter, at L (som sandsynligvis er en dame i en forretning eller ved en billetluge på banegården) tager sig af brevene. Set i lyset af, at det her er tredje gang B spørger efter en postkasse, kan man godt forstå, hun gerne vil af med brevene. Og den måde, man kan få andre til at forbarme sig over én og tage sig af éns ærinder, er ved at fremstille sig selv som en, der ikke er kendt på stedet. Med andre ord orienterer B sig her mod sin identitet som udlænding for at få L til at gøre noget for sig. Det lykkes i

øvrigt ikke for hende, men det er en anden historie. At orientere sig mod en sproglig identitet, at gøre den relevant i samtalen, er altså noget som både modersmålstalende og ikke-modersmålstalende gør. De sekvenser, jeg har vist her, er ganske korte samtaler mellem B og nogle personer på banegården. I mit korpus har jeg imidlertid en hel del længere samtaler, hvor ikke-modersmålstalende snakker med danskere. Typisk for længere samtaler er, at den sproglige identitet bliver relevant i meget korte sekvenser i samtalerne, f.eks. når den ikke-modersmålstalende ikke forstår et bestemt ord. Disse sekvenser adskiller sig klart fra resten af samtalerne, hvor parterne taler sammen som om der ikke er sproglig forskel på dem.

Identiteten 'ikke-modersmålstalende' lægger sig med andre ord ikke som en dyne over disse samtaler, som man evt. kunne forvente. Bortset fra de korte sekvenser hvor ord forklares eller noget bliver korrigeret, er samtaleforløbet principielt det samme som i dansk-danske samtaler. Som vist i samtaleuddragene her, har en orientering mod en identitet som ikke-modersmålstalende som regel en funktion. Det er også klart at deltagere i en samtale skal gøre noget specielt for at gøre bestemte identiteter relevante: Det er de ikke automatisk.

Det her giver mig så også svaret på, hvad jeg skal gøre næste gang jeg vil lege med det danske sprog. Jeg skal gøre noget specielt for at gøre min identitet som komiker relevant!

CATHERINE E. BROUWER F. 1966 I HOLLAND. KANDIDAT I DANSK OG FREMMEDSPROGSPÆDAGOGIK FRA RIJKS UNIVERSITET GRONINGEN, HOLLAND 1992. HAR UNDERVIST INDVANDRERE OG UDVEKSLINGSSTUDERENDE OG VÆRET ANSAT SOM UNDERVISNINGSSASSISTENT VED ODENSE UNIVERSITET 1990-95. PH.D.-STIPENDIAT 1995-2000. PH.D.-AFHANDLINGSTITEL: L2 LISTENING IN INTERACTION OG HANDLER OM DANSK SOM ANDETSPROG.

Blank side